

Magyar–szlovák viták 1989 után

Stratégiáink korlátjai*

LÁSZLÓ ÖLLÖS

Hungarian–Slovak Disputes After 1989. The Limits of Our Strategies

Keywords: national freedom and equality, reconciliation, national culture, values, identity

---

1989 óta két stratégia jellemezte a magyar–szlovák viszonyt alakító szlovákiai magyar politikát. Az egyik politikai együttműködéssel vélte elérhetőnek a magyar kisebbség megmaradásához és fejlődéséhez szükséges jogok és pozíciók megszerzését. A másik pedig főként nyomásgyakorlással, azaz erővel gondolta kikényszeríthetőnek mindezt. Több mind harminc év távlatából megállapítható, hogy sem az egyik, sem pedig a másik stratégia, sőt a kettő kombinációja sem vezetett sikerre.

A másodikhoz nagyobb erő kellett volna, mint az euroatlanti integráció nyújtotta biztonság. Ám a magyar párt, Magyarország, valamint a nemzeti kisebbségek védelmét célzó, születetöfélfben levő nemzetközi jogrendszer együtt sem jelentett akkora kényszerítőerőt, mint amennyire Szlovákia vezetői a magyarok nemzeti szabadságától és egyenlőségétől féltették az országot. Véleményünk szerint elsősorban nem is az ország biztonságát, hanem mindenekelőtt az ország nemzeti identitásának alappilléreit.¹

Ezt éppen az első stratégia sikertelensége mutatja. Az együttműködés stratégiája a korszak mindegyik fontos kérdésében az ország fejlődését, demokratizálását és ami

---

* A tanulmány egy része elhangzott a „Választók és választások” címet viselő workshopon 2021. október 15-én. A tanulmány részét képezi a „Maďarsko-slovenské diskusie po roku 1989 a maďarská menšina na Slovensku” címet viselő, a Fond na podporu kultúry národnostných menšín által támogatott projektnek. A tanulmány A szlovákiai magyar társadalom változásai az utóbbi 100 évben, különös tekintettel a mindennapi kultúrára című APVV-20-0336 projekt keretén belül készült. Štúdia vznikla s podporou projektu APVV-20-0336 Premeny spoločnosti Maďarov na Slovensku za posledných sto rokov, s osobitným dôrazom na ich každodennú kultúru.

1 Ez alatt azt a meggyőződést értjük, hogy a nemzeti identitásnak a nemzeti relativizmus elvére kell támaszkodnia. Ez a morális relativizmus megjelenése a nacionalizmus elvrendszérében. Az egyes nemzeteket így érdekeik kötik össze, ezért a helyes magatartás a változó érdekek mentén való manőverezés. Különösen érvényes ez a kis nemzetekre, s még inkább a sajátunkra. Annak érdekei ugyanis a legfőbb értékek. A nacionalizmus partikuláris felfogása a saját nemzetet teszi legfőbb értéké. (Lásd: McMahan 1997, 108.p.)

különösen fontos, a biztonságát támogatta. A magyarok részt vettek a bársonyos forradalomban. Majd a rendszerváltás legfontosabb törvényeinek elfogadásában és az új alkotmányosság alapjainak lefektetésében. Valamint ott voltak az első demokratikusan megválasztott kormányban. Ezt követően fontos szerepük volt Vladimír Mečiar kormányának első bukásában, majd annak visszatérése után a későbbi választási győzelemben és a mečiarizmus visszaszorításában. Nemkülönben támogatták az ország belépését a NATO-ba és a EU-ba, azaz a biztonság szervezeteibe. A két csatlakozás a magyarok erős, nyilvános, tömeges tiltakozása esetén aligha történhetett volna meg simán. Ám a magyar pártok a belépést támogatták, méghozzá több szlovákiai politikai erő ellenében. Továbbá részt vettek azokban a kormányokban, amelyek Mečiar választási veresége után helyreállították a jogállamot, és növekedési pályára állították a gazdaságot.

Az adott történelmi korban ezek voltak a legfontosabb döntések, amelyek az ország fejlődését és biztonságát érintették. A magyar politika mindegyik esetben a fejlődés és biztonság támogatói közé tartozott. Az adott korban a politikai együttműködés terén e lépéseknél többet tenni aligha lehetett volna. Ám ez sem volt elég.

Következésképpen a változatlanág gyökerei mélyebbek. Feltételezhetően a nemzeti kultúra mélyére érnek. Az ellentét ebben az értelmezésben egyben az érvek vitája is. A magyarok sajátos jogaival szembeni fő ellenérv úgy hangzik, hogy a nagyszámú nemzeti kisebbség veszélyes,² a magyarok sajátos jogainak megadása határváltozással járna.³

Ezek az argumentumok nyilvánvalóan elégtelenek voltak. A magyarok nemzeti egyenlőtlensége továbbra is az ország egyik fontos elve maradt.⁴ A magyar kisebbség alárendelt szerepének fennmaradása azonban egyben a szlovák nemzeti identitás agresszivitásának fenntartását is jelenti. Azért, mert sikeres. Röviden összefoglalva, a

2 John Stuart Mill a nemzetállamban e verseny egyik eszközét látja. A kultúra valamiféle önértékként nem jelenik meg érve közt. A szocietális társadalmak önértékként való elfogadása nyilvánvalóan megkérdőjelezné a milli versenyszabadságot, s ezzel az egész felfogást. Mill nem zárja el a kultúrákat egymástól, hanem viszonyukat versenyszerűnek tekinti. Mill esetében az eltérő kultúrájuk azért jelentenek veszélyt az állam számára, mert nem képesek egységes közéletet alkotni. Ebből pedig elszakadásuk is következhet. Vagy kényszerasszimilációjuk. (Kymlicka 2001, 211. p.) Következésképpen az ilyen kultúrákra nem vonatkozik a milli negatív szabadság elve.

3 Ezért minden olyan törekvés, amely a magyar kisebbség megmaradásának alapfeltételeire irányul, azonnal a határváltoztatással kapcsolható össze. És az összekapcsolás nem értékelhető nyilvánvaló képtelenségnek. Ilyenkor nem számít sem a két ország euroatlanti integrációja általa nyújtott biztonság (Szlovákia esetében az integráció magyar támogatása), sem pedig más országoknak a kisebbségi jogok teljességén nyugvó jól működő példái.

4 Ugyanakkor az egységes nemzeti szimpátiák kialakításának legfontosabb eszközét, a nemzeti asszimiláció modern állam által gyakorolható intézményes módját is megtalálja a figyelmesen olvasó, méghozzá Mill legnagyobb hatású munkájában, az állami iskolák jellemzése során. A múlt eltérő életmódjainak véget vetve egységesül most az emberek világa. „Az általános állami oktatás az emberek egyformává alakításának eszköze, minthogy a mintát, amelybe belepreselelik őket, a kormányzat uralkodó hatalmának tetszése formálja...” (Mill 1980)

magyarok alárendeltségének és fokozatos felmorzsolásának argumentumával meg-
tarthatók mindazokat a torzulások, amelyeket a tizenkilencedik és huszadik század
nemzeti agresszivitáshulláma okozott. A nemzeti küzdelem továbbra is a társadalom-
szervezés, a politika, s benne a külpolitika legfontosabb vezérelvei közt marad. Az álla-
mot tehát meg kell szabadítani a más nemzetiségűek nagy csoportjaitól, hiszen azok a
nemzeti harc törvénye szerint veszélyt jelentenek.

Ez a látásmód átítatja a többségi nemzetet, a torzulás átjárja minden szegletét. A
nemzeti harc ideológiáját akár keményebb, akár lágyabb formában hangoztatók előnybe
kerülnek azokkal (az egyébként kevesekkel) szemben, akik bírálni próbálják ellentmondá-
sait. Az egyik összetársadalmi – tehát nemcsak a magyarokkal kapcsolatos – követke-
zménye pedig annak a viselkedésmintának az erősítése, mely szerint a szövetségek legfel-
jebb csak érdekszövetségek, ezért perspektivikusan bizonytalanok. Ugyanis a felek érde-
kei változhatnak. Bizonytalanságuk okán pedig fenn kell tartani a gyanakvást. A másikkal
alapvetően érdekek mentén kell kapcsolatba lépni, és minden eszköz használata megen-
gedhető, amit az adott kor egyéb erői nem képesek megakadályozni.

Magyar vonatkozásban persze az évszázados nemzeti ellenség jelenbeli tagjaival
szemben különösképpen érvényes ez a szemléletmód. Következésképpen továbbra is
át kell itatnia a kultúrát, (Kaposi–Korpics–Vajda 2011) az államszervezetet, a kül- és a
belpolitikát.⁵

Hát emiatt nem lehetett lényegi változást elérni a magyar kisebbség ügyében. Sem így,
sem úgy. Következésképpen arra a kérdésre kell választ adni, hogy a magyar reprezentáció
a politika eddigi eszköztárán túl képes-e alapvetően változtatni az uralkodó szlovák nem-
zetfelfogáson. Pontosabban fogalmazva: tud-e a helyébe olyat kínálni, ami megtartja az
eddigi érényeit, ám megszabadítja torzulásaitól? Magyar vonatkozásban fel tudja-e vázolni
a magyar–szlovák összefogás és összetartozás olyan felfogását, amely a nagy többség szá-
mára világosabb, jobb, szebb és méltóságtejeljesebb perspektívát kínál az eddigiénél? Sőt, ha
kontinensünk válságjelenségeire pillantunk, sajnos akár az a megfogalmazás is elegendő
lehet, hogy hosszabb távon egyáltalán perspektívát kínál-e.

Maga a kritika nem elég. A torzulások kimondása, leírása fontos ugyan, ám önma-
gában nem váltja fel őket semmivel. Jobb, szebb, perspektivikusabb programot kell
kínálnia annak, aki lényegi változást szeretne!

A jelenleg uralkodó együttműködési alapelv az, hogy a felek ott működjenek
együtt, ahol érdekeiket közösnek látják! Ez a pragmatikus forma megkerülni igyekszik
a vitás kérdéseket. Így számos területet nyit meg, és másodlagosan persze közelíti egy-
máshoz a feleket.⁶ Ám pusztán ekképpen nem jut és nem is juthat el az összetartozás

5 „Ilyen konklúzió például az, hogy a *jelenbeli* érdekellentétek a *múltbeli* történésekről alkotott
képet is befolyásolják: a szlovákiai magyar kisebbségi kérdés jelenbeli alakulása folyamato-
san jelen levő stratégiai érdekellentétet rejt magában Magyarország és Szlovákia között, és
az átfestheti a múltból alkotott képet.” (Kollai 2021, 231. p.)

6 Utakat, vasutakat, hidakat építenek közösen és kapcsolnak össze a felek, gazdaságaik szo-
rosan kötődnek egymáshoz.

általánosan elterjedt meggyőződéséhez. Az érdekkapcsolatok fontosak ugyan, de csak a közös érdek fennállásáig tartanak. Tehát az érdekelvű kapcsolat elvét ez a kapcsolati forma nem vonja kétségbe. Bajban már általában nem elegek. A kisállamiság opportunizmusát nem oldják fel. S a felek ezt pontosan tudják. A sorsközösség önazonossága, a jóban és rosszban való összetartozás mély tudata nem születik meg általa. Ahhoz minden jelentősége ellenére is kevés. Nem feleleges, nem rossz, csak kevés.

A nemzeti identitás továbbfejlesztése szerintünk a több nemzet közös identitása. Nem pusztán az általánossal való absztrakt azonosulás. Közép-Európa kis nemzetei, különösen a magyarok és a szlovákok ilyen lépése európai viszonylatban is jelentős kulturális és politikai tett volna. De bizonyára gazdasági is. A térségnek olyan formát és tartalmat adna, amely még a most fejlettebbeknek sem sajátja. De a történelemben éppen ez volt a fejletlenebb régiók felemelkedésének a receptje. Az a kérdés, vállalják-e az ismeretlent, azt, hogy mások követése helyett maguk hozzanak létre valamit, ami eddig nem volt? Mindenekelőtt e szándék a megléte az élre jutás legfontosabb előfeltétele. Hiánya pedig a másodrendűség folytatódásának.

Amennyiben pedig a másokat követő, nagyokhoz igazodó túlélés jövőképe marad az uralkodó elv, akkor a szomszédal szembeni ellenségkép továbbéltetésére épülő társadalom- és államfelfogás is megőrzi a dominanciáját.

A szlovákság nemzeti értékrendjének lényegi változása nélkül továbbra megmarad az a választórétég, amely a magyarokat veszélyesnek tartja, és a korábbi szabályok és intézkedések fenntartását helyesnek tekinti. Akkor pedig a pártok is megtartják és képviselik ezt. Hangsúlybeli különbségek lehetnek ugyan köztük, ám azok lényegi változást nem jelentenek.

Alkotmányos alapkérdésekben változások akkor lehetségesek, ha értékrendi alapjuk változik meg. Nemzeti kérdésben még összetettebb a helyzet. A nemzeti identitás komplex, tehát az emberi öntudat értelmi és érzelmi részét egyaránt áthatja. Emiatt fontos, de nem elegendő az összetartozás argumentumainak felsorolása. Az együvé tartozás érzésének is ki kell fejlődnie. Egymás szeretete, tisztelete nem kevésbé fontos része az összetartozás önazonosságának, mint az átgondolt indokok. A törésvonal átalakításához emiatt éppen jellege miatt minezek továbbfejlesztésére van szükség. Változásuknak nem megszűnésükből kell erednie, hanem abból, ami minden haladás előfeltétele: fejlődésükből.

Az eddig elváló feleknek⁷ jobb jövőt kell ígérniük az eddiginél. Ezt pedig éppen a jelen egyik legnagyobb válságjelenségének megoldásával teheti: a nemzeti elválasztás fejlődéskorlátozó hatásának a megszüntetésével, és a nemzeti kultúrák összekapcsolásának új lehetőségeivel.

7 A két közvélemény egymásról és magáról alkotott ugyancsak különböző képét mutatja Grigorij Mesežnikov tanulmányam megjelenő felmérés adatai. (Mesežnikov 2019, 31–47.p.)

A kultúrák összekapcsolásának egyik fontos eleme a két közvélemény összekapcsolása.⁸ Egy ma már közismert találmány, az internet ezt immár akkor is lehetővé tenné, ha a hagyományos tömegtájékoztató eszközök zöme ellene volna. De segítheti a vámhatárok megszűnése is a két ország EU-tagsága nyomán. Emberek utazhatnak és találkozhatnak, valamint szállítható szinte bármi, ami a másik nyilvánosságához szól. A két ország megváltozott geopolitikai helyzete is hozzájárulhat. Világossá vált ugyanis, hogy az Európai Unióban a kisebb tagállamok együttműködő csoportokat alkotva érvényesíthetik sajátos érdekeiket. Továbbá a közép-európaiakat gazdaságaik összefonódottsága is közelíti egymáshoz őket. Nemkülönben az a részben geográfiai körülmény, hogy útjaik, vasútjaik, folyóik természetes módok összekapcsolódnak.

Agresszív nemzeti örökségük az, ami elválasztja őket.⁹ Ez az örökség akadályozta és akadályozza ma is, hogy összekapcsolják mindazt, amit fejlődésük nemzeti szakaszában megalkottak. Az új fejlődési szakasz dinamikáját éppen ez adhatná. Ha le tudnak mondani mindarról az erőszakról és kisnemzeti gerinctelenségről, amit nem elég, hogy megcselekedtek, hanem esetenként egyenesen politikai értékkel emeltek. A másik alávetését, a térség feletti dominanciára törő nagyhatalmak kiszolgálását eredményes politikai manővernek, megvalósítóikat pedig nemzeteik nagy vezetőinek tekintették.

Ha kritikusan szembe akarnak nézni a kor ellentmondásaival, és képesek is rá, akkor eddig nem volt új teremtőerőt adhatnak kultúráiknak, és persze összekapcsolt közös kultúrájuknak. Ha nem, akkor azok kezében maradnak, akik nagyobbak, erősebbek és gyorsabban is fejlődnek. Legfeljebb váltakozni fognak, ám dominanciájuk, és a kicsik alárendeltsége marad. Ők is addig maradnak meg, ameddig az aktuális nagyhatalom úgy látja jónak. Persze a jó, az a maga javát jelenti.

Annyi világos, hogy ha a maguk kezébe akarják venni sorsukat, akkor azt egyedül nem tehetik. Ám, hogy közösen tegyék, le kell mondaniuk az egymással szembeni ellenségeskedésükről. Mindenekelőtt saját közvéleményük előtt kell szembenézniük azzal, hogy a szomszéd kis nemzetekkel folytatott ellenségeskedésük a fő oka, hogy a térség kis nemzetei elveszítették függetlenségüket. Ebben pedig mindegyiküknek nagy szerepe volt. (Ormos 2007, 193. p.)

A saját felelősségükkel való kritikus szembenézés bizonyára nagy hatással volna a hagyományos kollektív identitásukra. Hőseik, nemzeti eredményeik egy jelentős része ketős értelmet nyerne, hiszen nemritkán sajátjaik nemzeti sikere mások nemzeti nyomorúságát okozta. Általa pedig sajátjuk alávetését.¹⁰ Ma az ellenmondás okán sajátjaik előtt általában megpróbálják eltitkolni, eltussolni a másoknak okozott nemzeti kárt. Nemkülönben azt is, hogy általa magukat is kiszolgáltatták az aktuális hódító hatalomnak.

8 A mostani távolságot mutatja az alábbi kutatás: Gyárfášová 2011.

9 Történelmi múltjukkal kapcsolatos vitáikkal kapcsolatban lásd: Simon 2011.

10 Lásd például a korábbi cseh miniszterelnök, Mirek Topoláneek véleményét: „Vegye ezt fenn tartásokkal, de szerintem az Osztrák–Magyar Monarchiának soha nem szabadott volna szét esnie. Ez egy nagy geopolitikai hiba volt. Pedig én cseh patrióta vagyok (nevetés).” (Korkep.sk, 2021. okt. 19., Postoj.sk, 2021. okt. 18.)

Az ellentmondásos múlttal történő szembenézés bizonyára megrázná a társadalom és hatalmi rendszer nem egy területét. Ám ha közben jobb és perspektivikusabb alternatíva jelenne meg, akkor a megrázkódtatás csak a mélyebb átalakulás szükséges értékrendi velejárója volna. Nem kellene erőszakkal járnia. S nem szakítaná szét meg az összetartozás szövétnekét. Valamint a társadalom és az állam demokratikus működési szabályainak keretein belül zajlana a folyamat.

Összefoglalva, a szlovák többség értékrendjének megváltozása nélkül a magyar kérdésben lényegi változás nem érhető el. Az érdemi változáshoz, azt a kérdést kell feltenni, hogy el lehet-e érni ezt a célt? A válasz persze nem egyszerű. Összetettsége azonban felemelő. Egyszerre jelenti a megmaradásért folytatott küzdelem kihívását, és egy új korszak lehetőségét.

A béke

Akarják-e hát a felek a tényleges nemzeti békét? Ez az első kérdés. A második, hogy a tényleges megbékélés csak az erőszak hiányát jelenti-e?¹¹ Vagy nemcsak azt. (Galtung1967, 14. p.) Hanem a felek együttműködését.

Amennyiben ezt az álláspontot a nemzeti béke kérdésére vonatkoztatjuk, akkor a tényleges nemzeti megbékélés sem csak a hadakozás befejezését jelenti. Hanem egymás nemzeti segítségét, elsősorban egymás nemzeti kultúrájának fejlesztését. Továbbgondolva, a felek a nemzeti kultúráik összekapcsolódásukkal tehetik ezt a leghatékonyabban. Kultúráik összekapcsolása nemcsak a nemzeti agresszivitást távolítja el a két nemzet viszonyából, hanem új kombinációk, inspirációk és felismerések sorát teremti meg, ami a fejlődés egyik legfontosabb forrása. Napjaink éleződő globális versenyében ez a folyamat több mint fontos. A kulturális dinamika új lendülete versenyelőnyt, versenyképességet jelent. A versenyképesség pedig globális perspektívát kínál az elmaradással szemben.

Kis nemzetek akarnak-e maradni a szlovákok és a magyarok? Ez a második kérdés. Ha igen, akkor ismét a nagyok kiszolgálása lesz a sorsuk. Ha nem, akkor csak együtt kerülhetnek ki ebből az állapotból. Ma már látható, hogy közösen olyan erőt jelenthetnek, mint az EU erős nagy tagállamai. Olyat, mint történelmükben nemegyszer. Kultúráik összekapcsolásával és a belőle eredő dinamikával pedig idővel akár náluknál is többet.

Ezzel kapcsolatban a következő kérdés úgy hangzik, hogy szeretnének-e gyorsabban fejlődni versenytársaiknál, méghozzá javarészt saját kulturális forrásból? Ha nem, akkor megmarad a kis nemzeti kultúráikat jellemző függőség, és persze a mások által felefedezett, kigondolt találmány, koncepció, eszme árából, átvételének késedelméből eredő hátrány. Globalizált világunkban nyilvánvalóan nem létezhet kulturális autarkia, ami egyébként sem létezett. Növekvő dinamika, a saját újítások növekvő hányada viszont igen. Ám ehhez erőforrások, sok kreatív személyiség és sokféle kulturális inspi-

11 Ennek a felfogásnak a gyengéire mutat rá John Galtung. (Lásd: Galtung1969, 167–191. p.)

ráció kell. A kicsik erővé változtathatják többféleségüket, ha összekapcsolják egymással. Megteremthetők ennek szabályai – társadalmiak és államiak egyaránt –, valamint az intézményes keretei.

Összekapcsolva: az hát a kérdés, hogy Közép-Európa ki nemzetei, különösképpen a magyarok és a szlovákok, tovább akarnak-e haladni a nemzeti elkülönülés és elválasztás kétszáz éves útján, vagy új utat keresnek. Ma megtehetik. Az Európai Unió jelenlegi rendje és fejlettségi szintje a kezükbe adja az ilyen döntés lehetőségét. Ha azonban az EU globális térvesztése tovább folyik, akkor a külső befolyás is tovább erősödik, ami a kis tagállamai szuverén döntéshozatali lehetőségeit is szűkíteni fogja.

A kontinens lakosai több évezredes erejének gyökere abban állt, hogy korábban nem volt értékeket, szabályokat és rendet tudott kiötleni, kidolgozni elterjeszteni, majd bevezetni. Jobbakat és jobban, mint az emberiség más csoportjai. Ma a globalizációs térvesztés láttán itt az ideje az újabb próbálkozásnak. Ezt térségünk is megteheti. A világ és Európa újabb térségei emelkedtek fel és maradtak el a történelem során. Közép-Európa soha nem emelte magát a legfejlettebbek közé. Az a kérdés: valóban szeretne-e? Nemzeti kultúráik összekapcsolása még szerényen vélekedve is nagy erejű lökést adhatna a térségnek. Ezt mások még nem tették. Ám aki első akar lenni, annak éppen azzal kell próbálkoznia, amivel más még nem. Újjal és eredetivel. Egyébként mások felfedezéseit követheti csak, annak az összes alárendelő következményével.

Naggyá csak együtt válhatnak. Hogy megmaradhatnak-e kicsik külön-külön, az is a jövőbeni nagyoktól, azok szándékaitól, érdekeitől függ majd. Ma megvan a történelmi lehetőségük a váltásra. A globalizáció versenye azonban felőrölheti a mostani állapotot. Európa helyzete távolról sem mondható stabilnak, tulajdonképpen inspirációra, megújító koncepcióra vár. Ilyen helyzetében azt bárki kínálhatja, a múltban is más-más régiói tették. Először a dél, majd az észak-nyugat. Miért ne tehetné most a közép? Persze ehhez le kellene vetközni a kicsinységhez való vonzódásukat. Különösen Szlovákiának.

El kellene hát határozniuk, hogy naggyá, azaz erőssé, befolyásossá és persze fejletté akarnak válni. Egyik sem megy a többiek nélkül. Ám a többiekhez az összetartozás meggyőződésén keresztül vezet az út. A felek oly sokszor árulták el egymást és sok mindenki mást, hogy a bizalom újjáépüléséhez gyökeres váltás szükséges.¹² Az összekapcsolt sors általános meggyőződése kell. Ez az identitás felépíthető, még ha ilyen nemzeteket összekapcsoló identitást mások még nem teremtettek is. Az alapja ugyanis igaz: ezeknek a kis nemzetek a sorsa valóban összefügg! Az a kérdés, hogy a maguk akaratából összekapcsolják-e? Avagy inkább megmaradnak az erősebbek kiszolgálóinak. És persze eszközének.

A magyar kisebbségnek pedig azt kell eldöntenie, belefog-e ebbe az összetett és nehéz feladatba. Nélküle ugyanis a magyar-szlovák megbékélés nem vihető végig.

12 Charles Webel szerint a béke összetett, számos komponensből áll, és nem tökéletes. (Webel 2007, 406. p.)

A pártegyesülés korlátjai és lehetőségei

Amint az várható volt, tavaly a három magyar kötődésű párt egyesülésének híre sokakat töltött el reménységgel. A hír okkal tartott számot a szlovákiai magyar közvélemény nagy részének érdeklődésére, így joggal fogalmazódhatott meg az állítás, hogy az egyesült párt gyors megalakítása lendületet, még hozzá nagy lendületet adhat neki. Friss célok, elképzelések születhetnek abból az energiából, amit addig az egymás elleni küzdelemre fecséreltek a felek, általuk visszaszerezhetőek a másokhoz választók, és megmozdíthatók az elkedvetlenedettek, a választásoktól távolmaradók. Első lépésben gyors egyesülés kellett volna ehhez. Az a vontatott, elhúzódó folyamat azonban, amelynek tanúi voltunk, még a minimális célok elérésére is alkalmatlannak bizonyult.

Az egyesülés, pontosabban a pártok összefogása ugyanis az egyik előfeltétele annak, hogy megoldás szülessen a szlovákiai magyar politika eddigi problémáira, s nem maga a megoldás. Célnak tehát minimális, ám nélküle a többi sem érhető el.

Nyilvánvalóan az egymással kötött szövetség kínálja ehhez a legjobb esélyt. Az most a kérdés, ki mit is ért szövetség alatt. Az egyik lehetséges értelmezése, hogy érdekkapcsolatról van szó, a célból, hogy visszajussanak a parlamentbe. A felek fő motívuma tehát nem az értékrendi közelség, hanem a parlamentbe való visszajutás. A „szövetség” szó ebben az esetben azonban nem jelentheti pusztán a pártok formális egyesülését konfliktusaik jelentős részét megtartva, hanem azt a szándékot, hogy összekapcsolják a szlovákiai magyarok mindegyik csoportját. Ehhez meg kell tartaniuk sajátosságaik értékes részét, és kölcsönösen hozzá kell igazítaniuk a többiekéhez, hogy az ő választóik is tolerálják. Még ha nem választják is, létezését, sőt hasznosságát elfogadják. Ha képesek erre, akkor akár az instabil és fragmentálódó szlovák pártrendszerrel elégedetlen szlovák választópolgároknak is olyan példát mutathatnak, amely vonzó lehet egy részük számára.

Ám ha ennél többet akarnak, akkor olyan nemzetiségi és térségi programmal kell előállniuk, amely egyszerre tűzi ki céljául a magyarok megmaradását és a szlovákság többségének lényegi nézetváltozását a magyarok ügyében. Sem nyomásgyakorlással, sem pedig a kulcsfontosságú magyar ügyekről való hallgatással nem sikerült elérni ezt az állapotot.

A mai helyzet két ellentmondás közé zárta a magyarokat. Az egyik megfogalmazta a megmaradás legfontosabb feltételeit, ám nem volt képes elérni azokat. A másik hallgatott a kényesekről, és nem is volt képes megoldást kínálni reájuk. A szlovákiai magyar politika manőverezése a két stratégia lehetőségei között áttörő eredményt harminc év alatt sem hozott. Éppen lényegi eredménytelensége az egyik oka, hogy az egyik vagy a másik támogatói egymásban kezdték látni sikertelenségük okát.¹³ Vitáik hatalmi harccá terebélyesedtek, személyes konfliktusokká nőttek, és a magyar politikai reprezentáció szétszakadásához vezettek. Ám az alapproblémát meg nem oldották. Több

13 A magyar kisebbségen belüli 1989 utáni törésvonalakról lásd: Lampl 2020, 47–70. p.

mind három évtizeddel a rendszerváltás megkezdése után ugyanolyan kihívás előtt áll a magyar politika: jobb válaszokat kellene adnia a világ mostani problémáira, mint a szlovák pártok zöme. Sőt, mi több, el is kellene tudnia fogadtatni azokat az ország társadalmának zömével. Azaz a szlovákság többségével.

Most persze ehhez mindenekelőtt a pártegyesülést kell végigvinni. Az egyesülés folyamata ugyan mind ez ideig nem elsősorban a korproblémákra adott megoldások mentén folyt – legfeljebb meg-meg jelenek benne –, ám az egyesült politikai szervezet úgyszólván kénytelen lesz foglalkozni velük. Ha pedig nem kíván mellékes szerepet játszani az ország politikai életében, akkor meg kell próbálnia a többiekénél jobb megoldásokat kínálni rájuk. Siker esetén az új magyar párt országos tekintélye és általa a közvéleményt formáló képessége jelentősen megnőne.

A párt éppen a kisebbségi helyzetéből eredően több szellemi forrást használhat ezen a téren. Azaz hátránya egy csapásra előnnyé változtatható.

Ennek a pártnak olyan lehetőségei volnának, amelyek messze meghaladják azokat a hátrányokat, amelyeket megkötött kompromisszumok okán szenvednének el az egyes felek. Ehhez azonban kölcsönösen támogatniuk kellene egymást azoknak a választói csoportoknak a megszólításában, amelyeket az adott szárny képes elérni. A pártoknak a többféleség előnyeit kellene meglovagolniuk a hátrányai erősítése helyett. Túlzás nélkül állítható, hogy ez szolgálná a magyarok javát, az országét, sőt a térségét, de a saját maguk érdekét is.

Persze mindenekelőtt képesnek kellene lenniük rá. Kétségtelen, hogy az elmúlt évtizedek nem az ilyen képességet erősítették. Az egymást kényszerhelyzetbe manipuláló taktikák uralkodtak a szlovákiai magyarok politikai életében, és mindaddig sikeresnek tűntek az aktuális győztes szemében, ameddig fokozatosan el nem fogyasztották potenciális választóik nagy részének szimpátiáját. A morzsolódás hosszasan folyt. Emiatt, aki már az elején elpártolt, az ismétlődő összecsapások okán egyre inkább meggyőzhette magát döntése helyességéről.

Ma ezért nem elég szervezeti választ adni az eddigi válságra. Az újszerűség frissességéhez már nyilvánvalóan több kell! A korproblémákra adott kiváló színvonalú, majd vonzó módon közzétett, sokakkal megértetett megoldások a népet ma is lelkesítenék. Mint mindenkor. Bizonyára azok egy részét is visszahozva, akik magyar kötődésükkel fordultak inkább szlovák párthoz. (LampI 2019, 3–18. p.) Ha pedig az előbbieik fényében világossá válik, hogy a közérdek a pártok és vezetőik tényleges vezérével, akkor olyanok is megmozdulnak, akik az elmúlt években kiábrándultak a politikából.

Amennyiben nem teszik meg mindezt, akkor a párt követő szervezetté válik. Vezetői javarészt azokra az ügyekre reagálnak majd, amelyeket mások fogalmaznak meg és vetnek fel. Persze megint megpróbálkozhatnak azzal a stratégiával, ami az utolsó évtizedben jellemezte a magyar politikát. Nevezetesen, hogy a magyar ügyeken túl a párt megvárja, amíg mindenki más nyilatkozik, majd behelyezkedik a többi közé. Erről persze idővel kiderül, hogy a valóságban tartalmatlan, nem több pusztán taktikánál. Ha pedig még a magyar ügyek kényesebbjeiről való hallgatás is társul hozzá, akkor még a

magyar választókat is hasonló érzés fogja el. De hallgathat is mindarról, amihez nem tud hozzátenni semmi fontosat, ám idővel az is kiderül.

Ám korunk új esélyt kínál, olyan esélyt, amelyben a szlovákiai magyar politika messze maga fölé emelkedhet. A térség ugyanis olyan helyzetbe került, amelyben a szlovák–magyar megbékéléssel nagy lépést tehet előre. A térség államainak összefogása az Európai Unión belüli versenyhelyzetben több mint szükséges. Ahhoz azonban, hogy viszonyok érdekviszonyból bizalmivá fejlődjön, a magyar–szlovák megbékélés elengedhetetlen. Magyarok és szlovákok összetartozásának újjászületése lendületet adna mind a két nemzetnek és bizonyára az egész térségnek. A 19. és a 20. század agresszív nacionalizmusának feloldása jelentős energiákat szabadítana fel ezekben a kultúrákban. Mind a két ország, mind Közép-Európa, mind az EU egésze szempontjából nagy jelentőséggel bírna ez a változás. Nemcsak közvetlen hatása, hanem közvetve, példája révén is.

A magyar–szlovák megbékélésnek azonban az egyik fontos előfeltétele egy ütőképes szlovákiai magyar párt. A párt meg- és kialakulásának sikere, avagy sikertelensége nemcsak a szlovákiai magyarok sorsára lesz hatással. Mindennek a felelőssége nyomja most az alakulás folyamatának egyes kérdéseiben döntők vállát. Több mint fontos, hogy tudatosítsák! Olyan ideje ez a szlovákiai magyarok történelmének, amikor nagyobb dolgokra lehetnek hatással önmaguknál. És lesznek is. Akár jóval, akár rosszsal. Olyan időszakba sodródtunk, amelyben sokkal több függ tőlünk önmagunknál. Amennyiben jelentősen hozzájárulunk a térség nemzeti megbékéléséhez, akkor egy új történelmi korszak alapjait rakjuk le. Kisebbségi sorsunk hátrányát olyan előnyé változtatjuk, amely sokáig, nagyon sokáig fennmarad az emberi történelemben. És persze a magunk identitásának is szilárd pillérévé válik.

A programnak persze ki kell munkálni minden fontos részletét. Nélküle a szlovákiai magyar politika az eddigi ellentmondások foglya marad. Ilyen-olyan eredményeket elérhet ugyan, ám lényegi változást, azaz a magyarok nemzeti szabadságát és egyenlőségét nem. A sikertelenség pedig tovább morzsolja majd az új párt támogatottságát. Ismét megjelennek azok a hangok, amelyek a belső hatalmi viszonyok átalakítását deklarálják a siker eszközeként, noha többre nekik sem futja. Persze támogatókra lelnek mindazokban a külső erőkben, akik a mostani helyzetet kívánják fenntartani, és így a magyarok megosztottságában érdekeltek.

A szlovákiai magyar politika manőverezése a két stratégia lehetőségei között áttörő eredményt harminc év alatt sem hozott. Éppen lényegi eredménytelensége az egyik oka, hogy az egyik vagy a másik stratégia támogatói egymásban kezdték látni sikertelenségük okát. Vitáik hatalmi harccá terebélyesedtek, személyes konfliktusokká nőttek, és a magyar politikai reprezentáció szétszakadásához vezettek. Ám az alapproblémát meg nem oldották. A sikertelenség egyik kinövése az elért eredmények túlkommunikálása lett. A közelmúlt legismertebb példája, hogy ismételten kulturális autonómiának neveztek (kommunikáltak) egy olyan intézményt, amelyik a kisebbségek kulturális életének csak egy szeletéről dönt, nem az egészről. De azt sem teheti a kormányzat erőteljes beavatkozási lehetősége nélkül.

A túlkommunikálás azonban legfeljebb zavart okoz. Eredménnyel nem jár. Az érintettek ugyanis rövidesen rájönnek a valóságra, s vele arra is, hogy becsapták őket. Az új pártnak ezért a helyén kellene kezelnie mindegyik eredményét, mint ahogy kudarcait is. A politikában ez nagyon nehéz, hiszen az érintett politikusok érkei ellene hatnak. Ám a pártnak a politikától elfordult tetemes számú kiábrándult magyar bizalmát kellene visszaszereznie, ami újabb manipulációkkal aligha sikerülhet.

A nemzeti béke nem épülhet a nemzeti elnyomás elhallgatására.¹⁴ Az egyenlőtlenség fenntartásának csendje ugyanis nem bontja le, hanem éppen fordítva, megerősíti a nemzeti agresszivitást. Azért, mert eredményes. Nem készíti az örökös értéktrend kritikájára, hiszen csak hallgatni kell. És persze nemzeti agresszivitással megvádolni mindazokat, akik megtörik a csendet. Ők a feszültségkeltők, akik megbontják a békét és a nyugalmat, megosztják s konfliktusokba sodorják a társadalmat. Tehát nem az az agresszív és konfliktuskeltő, aki hatalmi eszközökkel fenntartja a nemzeti egyenlőtlenséget, hanem az, aki szóváteszi. Az ellentmondás azt sejteti, hogy a hallgatást követelők maguk is az egyenlőtlenség védelmezői. A pillanatnyi nyugalom nevében lemondanak a probléma megoldásának legfontosabb eszközéről, a nyilvános vitáról.

A probléma azonban bonyolultabb ennél. A nyilvános társadalmi vita akkor eredményes, ha a felek valamelyike meg tudja győzni a másikat, avagy közösen mind a két fél számára megfelelő, eddig nem volt új megoldást találnak. Ha a párt erre nem képes, akkor csak elveszíteni tudja a nyilvános vitát. Amennyiben sem képességei, sem kommunikációs csatornáit, sem pedig a jelenlegihez képest lényegileg új koncepciói nincsenek, akkor a csend és a hallgatás védelmezése mindez elfedését is szolgálhatja. A nyilvános viták elmaradása egy ideig eltakarja, hogy az adott párt erejéből és képességeiből csak az elvesztésükre futja.

Ha pedig vezetői vezetők akarnak maradni, azaz választóikat is meg szeretnék tartani, valamint a párt tagságának lojalitását is megőriznék, akkor az ilyenkor korlátjaikról hallgatni kell. Csakhogy e módon választói bázisukat nem tudták túlterjeszteni azokon, akik magyar ügyekben csak csendet akartak, nehogy magánéletükben, munkahelyükön vitatniuk kelljen a kérdést szlovák környezetükkel, illetve a maguk és a családjuk identitásdöntései során.

Ám ellenfeleik sem álltak sokkal jobban. Ők ugyan világosan megfogalmazták, mi kellene a magyaroknak ebben az országban, ám eszközeik céljaik elérésére nem voltak. Erényként a legfontosabb célok kimondását emlegethették, ám azok elérésének módja ködbe burkolózott. Velük szemben így ki lehetett jelenteni, hogy politikai létük

---

14 „Harminc évvel a rendszerváltás és száz évvel Trianon után még mindig ott tartunk, hogy a szlovákiai közvélemény nem érti a magyar közösséget. Elsősorban azért, mert nem akarja, másodsorban viszont, mert igazán nem is látja. A sokat hirdetett szlovák–magyar kapcsolatjavulás valójában nem a kölcsönös megértést, hanem a látható konfliktusok hiányát jelenti, ami nagy különbség. Közvetlen magyar parlamenti jelenlét nélkül legfeljebb önjelölt szlovák politikusok vagy külső szereplők vállalják fel a kisebbségi ügyek képviselését.” (Tokár 2019.)

eredménytelen, lényegi változást nem képesek előidézni. Foglalkozunk inkább a megvalósíthatóval. Az alapcélokat pedig övezze hallgatás, hogy ne kapjanak muníciót a többségi nemzet radikálisai, és ne nyugtalanítsuk a mérsékelteket.

Ezzel szemben csak annak hangoztatása maradt, hogy politikai egységbe kell tömörülniük a magyaroknak. Megosztottan nincsen esélyük, csak egységben. Az érv gyengéje, hogy egységben sem volt. Nyilvánvalóan nagyobb befolyással rendelkeztek, mint megosztottságukban, ám az alapcélok eléréséhez akkor is kevéssel. És ez immár tapasztalat. Nemcsak átgondolt feltételezés, nemcsak érveken alapuló elmélet, hanem tapasztalat is.¹⁵ Méghozzá nemcsak a politikai vezetésé, hanem a társadalomé. Az egyszerű magyar polgárok zöme tapasztalta és tapasztalja meg, hogy nem egyenlő magyarságában. És akkor sem változott ez meg, amikor egy pártba tömörülni kezdtek a magyar politikai szervezetek. Az újabb összefogás emiatt nem mozdít meg mindenkit. Nemcsak a túl hosszúra nyúlt egyesülési folyamat bizonytalanított el sokakat, hanem ez a korábbi tapasztalat is.

Új stratégia kell hát. Nem feladva persze a korábbiakat, hiszen mind az együttműködés, mind pedig az erőn nyugvó nyomásgyakorlás természetes részei a politikának. Egymást sem lecserélniük kellene, hanem kiegészíteniük. Az újnak sem az eddigiéek leváltását kell célozza, hanem még egy teret kell nyitnia.

A régi felfogások elmélete és gyakorlata az uralkodó politika hagyomány jelenleg. A mostani készülődés is ezt mutatja. Néhány szakmai megbeszélésre is sor került – nagyon helyesen –, amelyeken a magyarok életének problémáit boncolták. Eddig mások kezdeményezésére zajlottak ezek, de remélhetően maga a párt veszi kezébe a további megbeszélések szervezését.¹⁶ Ezekből kialakítható egy a mostaninál nagyobb társadalmi támogatással bíró programegyüttes. Jó taktikákkal, esetenként nyomásgyakorlással bizonyára több célkitűzés is elérhető belőle, ami nagyon fontos. Ám hogy a szlovák politika és közvélekedés a magyar kisebbség legfontosabb nemzeti igényeit méltányosnak, értékesnek

15 Csak következtethetünk arra, kire és miért szavaztak a magyar nemzetiségű választók, de a februári eredmények világosan jelzik, a magyarokat megszólító pártok rohamos ütemben vesztik el a tömegek bizalmát. A közöny legalább akkora probléma a szavazók megszólításakor, mint a szlovák pártok konkurenciája vagy az asszimiláció. Az MKP, a Híd, de az Összefogás is önmagában nem tudja visszaszerezni a kiábrándult szavazókat. Így egy egységes pártnak első körben a legfontosabb feladata, hogy elhitesse a választókkal, érdemes rájuk szavazni.” (Tokár 2020.)

16 „A kérdés középtávú kezelésére megoldás lehet, ha a szlovákiai magyar politikum a társadalmi programjának az elkészítésébe aktívan bevonja a szlovákiai magyar társadalmat. Konzultáljanak a pártok a civil szervezetekkel, egyházakkal, a gazdasági szereplőkkel, a különböző szakmák szervezeteivel. Legyenek lakossági fórumok a falvakban, városokban! A politika feladata, hogy a fórumokra olyan témákat vigyen, amelyekhez ott hozzá tudnak szólni az emberek. A konzultáció alapján törvényjavaslatokat lehetne megszövegezni, és ezen javaslatok támogatására aláírásokat gyűjteni. 150-200 ezer aláírás erős legitimitációt adna egy magyar politikai programnak. Hosszú távon az öntudatos, jogaikért kiálló magyarok neveléséhez a civil szféra aktív részvételére van szükség.” (Tóth 2020.)

és éppen ezért mihamarabb elfogadandónak és bevezetendőnek tartsa, csak ezekkel az eszközökkel el nem érhető. Akkor pedig minden részeredmény ellenére is folytatódni fog a magyar népcsoport zsugorodása az országban. A társadalmon és a párton belül pedig emiatt ismét viták robbannak majd ki. Javarészt a régi érvekkel.

Ám egy új stratégia esetleges sikere nemcsak egy félmillió népcsoport életére, sokkal többre volna jelentős hatással: az egész térség jövőjére.¹⁷ A visegrádi négyek közti kapcsolatot, a közép-európai összetartozás jelentős mértékben függvénye a magyar–szlovák nemzeti megbékélésnek. Olyan példát szolgáltatathat, amelyet mások is követhetnek. Annyi ma is állítható, hogy magyar–szlovák megbékélés alapvető változáshoz vezetne a két nemzet egymásról és önmagáról alkotott felfogásában. De bizonyára tovább terjedne közép-európai partnereire is.

Irodalom

- Galtung, Johan 1967. *Theories of Peace. A Synthetic Approach to Peace Thinking*. Oslo, International Peace Research Institute.
- Galtung, John 1969. Violence peace and peace research. *Journal of Peace Research*, Vol. 6, No. 3, pp. 167–191.
- Gyárfášová, Olga 2011. *DO WE KNOW EACH OTHER? Public opinion surveys about the historical memory in V4*. http://www.ivo.sk/buxus/docs/Prednasky_konferencie/IVO_My_Hero_Your_Enemy_presentation_december_2011.pdf
- Jászi Oszkár 1988. *A monarchia jövője. A dualizmus bukása és a dunai egyesült államok*. Budapest, Új Magyarország Rézvénytársaság, 1918. AKV-MAECENAS Reprint-sorozat.
- Kaposi József–Korpics Zsolt–Vajda Barnabás 2011. Az én hőszám – a te ellenség. Beszámoló a Visegrádi Négyek országainak prágai nemzetközi történész és történelemtanítási konferenciájáról. *Történelemtanítás Online történelemdidaktikai folyóirat*, (XLVI.) Új folyam II. 4. sz. www.folyoirat.tortenelemtanitas.hu
- Kollai István 2021. *Szlovákia királyt választ*. Budapest, Akadémia Kiadó.
- Kymlicka, Will 2001. *Politics in Vernacular*. Oxford, University Press.
- Lampel Zsuzsanna 2020. *A szlovákiai magyarok politikai identitása 1989-90-ben*. Somorja, Fórum Kisebbségkutató Intézet.

17 „A fejlődéstanilag fontos kérdés azonban nem az, hogy lehetséges-e a nemzeti partikularizmusok ilyen védelmi jellegű egyesülései, hanem az, hogy teljesen kifejlett, homogén lezárt és integrált nemzeti egyéniségek – külön múlttal, nyelvvel, hagyományokkal és törekvésekkel – képesek-e olyan szövetséges kapcsolatra, mint a német Bund vagy az angolszász jellegű Amerikai Egyesült Államok, anélkül, hogy a szövetség valamelyik állama egyoldalú katonai vagy politikai hegemóniát gyakorolna a szövetségen belül? Nyilvánvaló, hogy ettől a kérdéstől függ emberi nemünk sorsa.” (Jászi 1988.) Nos, „homogén lezárt” nemzetek közt láthatóan nem lehetséges. Ám a nemzeti kultúráik összekapcsolásán és összefonódásán alapuló együttműködés új fejezetet nyithat.

- Lampl Zsuzsanna 2019. A szlovákiai magyarok választási magatartásának tendenciái. *Fórum Társadalomtudományi Szemle*, 21. évf. 3. sz.
- McMahan, Jeff 1997. The Limits of National Partiality. In McKim, Robert–McMahan, Jeff (eds.): *The Morality of Nationalism*. New York–Oxford, Oxford University Press.
- Mesežnikov, Grigorij 2019. A szlovák–magyar kapcsolatok politikai tényezői a demokratikus átalakulás időszakában: helyzet, tendenciák, kihívások. *Fórum Társadalomtudományi Szemle*, 21. évf. 4. sz.
- Mill, John Stuart 1980. *A szabadságról*. Budapest.
- Simon Attila 2011. Közös múlt, egymással felelő történelem. *Történelemtanítás*, 46. évf. 3. sz.
- Tokár Géza 2020. A kör négyesítéséről – a magyar pártegyesítés buktatóiról. *Új Szó*, szeptember 27.
- Tokár Géza 2019. Gondolatok a magyar érdekképviselet állapotáról. *Új Szó*, december 1.
- Ormos Mária 2007. *Közép-Európa. Volt? Van? Lesz?* Budapest, Napvilág Kiadó.
- Tóth Barnabás Felicián 2020. Gondolatok a szlovákiai magyar útkereséshez. *Új Szó*, október 11.
- Webel, Charles 2007. Introduction: toward a philosophy and metapsychology of peace. In Webel, Charles–Galtung, John (eds.): *Handbook of Peace and Conflict Studies*. London and New York, Routledge, 3–13.p.

LÁSZLÓ ÖLLÖS

HUNGARIAN–SLOVAK DISPUTES AFTER 1989. THE LIMITS OF OUR STRATEGIES

After 1989, two strategies characterised Hungarian politics in Slovakia. The first was the political cooperation that was seen as a way to achieve the rights and positions necessary for the survival and development of the Hungarian minority. The other believed that this could be achieved mainly through pressure, i.e. by force. Neither proved to be a success. Without a substantial change in the national values of the Slovak population, there will remain a layer of voters who consider Hungarians to be dangerous and who consider it right to maintain the previous rules and measures. But our times offer a new opportunity, an opportunity in which Hungarian politics in Slovakia can rise far above itself. For the region is in a situation in which Slovak–Hungarian reconciliation can help make a great step forward. In the competitive environment within the European Union, it is more than necessary for the states of the region to join forces. However, Slovak–Hungarian reconciliation is essential if their relations are to develop from a relationship of interest to one of trust. A revival of the sense of belonging between Hungarians and Slovaks would give impetus to both nations and certainly to the whole region.